
Van de bovenste boekenplank

Wie als arbeidsmarktonderzoeker nu en dan een anderstalig boek ter hand neemt, internationale tijdschriften en buitenlandse working papers doorploegt, websites bezoekt of simpelweg wat uitgeverscatalogi inkijkt, komt onvermijdelijk geregeld verrassende dingen tegen. Onderzoekresultaten die niet echt voor de hand liggen en waarvan je graag eens een binnenlands equivalent zou zien. Interessante en intelligent gebruikte datasets, waarvan je zou hopen dat ze ook bij ons beschikbaar zijn. Conceptuele kaders en onderzoeksmethoden die ietwat van het gewone afdwalen of zelfs gedurfd te noemen zijn. Boeken waarvoor je de tijd niet hebt om ze te lezen of er de waarde van in te schatten omdat ze net naast je eigen enge vakgebied vallen, maar waarvan je graag door een deskundig iemand de inhoud gepeild zou zien. Allemaal dingen dus waarvan je in eerste instantie misschien de neiging hebt om ze voor jezelf te houden in de hoop er later iets mee te kunnen doen dat in je vakgebied ophef maakt, maar waar je bij nader toezien toch in de koffiekamer met collegae over praat omdat je beseft dat je de tijd of de competentie niet hebt om er écht iets mee te doen en je deze parels toch niet verloren wil laten gaan.

De bedoeling van deze rubriek is om dat soort zaken te verzamelen. Wie iets te signaleren heeft, contacteert: Walter Van Trier, p/a Steunpunt WAV, E. Van Evenstraat 2C, 3000 Leuven, tel. 016/323225, e-mail: walter.vantrier@wav.kuleuven.be

Van de boekenplank

Overkomt het jullie ook soms: impulsief koopgedrag? Om eerlijk te zijn, nagenoeg het geheel van mijn boekenbezit is het resultaat van impulsief koopgedrag, zelfs de 'ernstige' boeken. Ik loop graag boekhandels binnen, snuister in de rekken, zie ergens een titel of kaft die me intrigeert, blader wat in het boek en als de passages die ik op die korte tijd kan lezen me bevallen, kan ik moeilijk weerstaan, ook al weet ik verder niets over de auteur en zijn kwaliteiten. Een miskleun kan ik me niet echt herinneren. Maar dit impulsieve gedrag heeft me al wel enkele aangename ontdekkingen opgeleverd – Jean Baudrillard, bijvoorbeeld, ergens in 1971 en dus lang voor hij naam maakte buiten een uitermate select Parijs kringetje; Michael Dibdin, wiens eerste Aurelio Zen-roman ik kocht kort na het verschijnen in de stationskiosk van

Oxford wachtend op een trein die te laat was omwille van 'leaves on the track'; de *Needs of Strangers*, een klein boekje van Michael Ignatieff, geschreven in de periode toen de vandaag invloedrijke specialist inzake mensenrechten nog als producer werkte voor de BBC; het werk van Thomas Pynchon, *On Photography* van Susan Sontag, ...

Een enkele keer leidt dit soort gedrag ertoe dat ik een boek twee keer koop. Vervelend uiteraard omdat ik niet altijd iemand kan bedenken die dat specifieke boek als cadeau zou kunnen appreciëren, maar ik troost me met de gedachte dat een dubbele aankoop alleszins bewijst dat mijn koopgedrag enige consistentie vertoont. Het belangrijkste nadeel is, zo leert de ervaring, dat de boeken die ik koop niet altijd – beter: meestal niet – onmiddellijk nuttig zijn voor de zaken waarmee ik mij op het ogenblik van de aankoop professioneel moet bezighouden.

Elk nieuw boek riskeert dan ook opzij te worden gelegd voor het helemaal (en grondig genoeg) is doorgenomen. In het slechtste geval verdwijnt het ergens in of onderaan een stapel, omwille van enkel tijd voor korte stukken of gemakkelijker te verteren lectuur (die je bij wijze van spreken kan scannen in plaats van écht te moeten lezen). In het lichtjes betere geval komt een dergelijk boek terug bovenaan de stapel wanneer ik in de aanloop naar een verlofperiode mijn valies vul. Maar meestal is de verzameling van wat daarvoor in aanmerking komt zo groot dat meerdere exemplaren noodgedwongen in de stapel blijven steken.

Durable Inequality (Berkeley/Los Angeles: University of California Press, 1998) van Charles TILLY is een boek dat ik kort na verschijnen ergens in Boston kocht, maar dat daarna gedurende een lange periode hoger-lager speelde met een reeks lotgenoten. Ik heb het opgedolven uit de stapel op verdere lectuur wachtende boeken naar aanleiding van een aantal recente artikels waarin men de relatie tussen lichaamslengte en succes op de arbeidsmarkt analyseert. Tilly's boek begint, zo herinnerde ik mij, met een verwijzing naar de verschillen in gemiddelde lengte van personen behorend tot verschillende sociale klassen in het Engeland van de 19de eeuw. Jongeren uit de aristocratie en de hogere kringen die zich op de leeftijd van veertien jaar inschreven in de Royal Military Academy in Sandhurst waren gemiddeld 5 voet 1 inch groot; hun leeftijdsgenoten uit de armere bevolkingslagen, gerekruteerd door de zeemacht via de London Marine Society waren slechts 4 voet 3 inches groot. Dit simpele feit, gaat Tilly verder, geeft ons een beter beeld van wat zinsneden als "high and mighty" en "look down on someone" feitelijk betekenen.

Met dit eenvoudige gegeven maakt Charles Tilly vanaf de eerste bladzijde duidelijk welke stelling als rode draad door het boek loopt: verschillen in welzijn zijn niet natuurgegeven of herleidbaar tot individueel gedrag of individuele karakteristieken, maar in hoge mate een gevolg van maatschappelijke organisatie. Dit uitgangspunt klinkt niet nieuw of wereldschokkend, zegt u? Inderdaad niet, maar de aanpak getuigt van heel wat creativiteit. Want *Durable Inequality* gaat niet over ongelijkheid in algemene zin, maar concentreert zich zoals de titel zegt op 'duurzame ongelijkheden' – "those that last from one social interaction to the next, with special

attention to those that persist over whole careers, lifetimes, and organisational histories." (p. 7) Centraal in het boek staan vragen als "How, why, and with what consequences do long-lasting, systematic inequalities in life chances distinguish members of different socially defined categories of persons?" (p. 6)

Tilly definieert het begrip 'categorie' als een verzameling van personen "who share a boundary distinguishing all of them from and relating all of them to at least one set of actors visibly excluded by that boundary." (p. 62) 'Categorieën' vervullen dus meerdere functies tegelijk. Ze verzamelen personen die men als gelijkaardig beschouwd; ze verdelen groepen van personen die men als verschillend beschouwd en ze definiëren de verhoudingen tussen twee of meer groepen van personen. Daarom zijn 'categorieën' voor Tilly, essentieel relationele maatschappelijke vormen. Veelal, maar niet noodzakelijk komen categorieën dan ook in paren voor – 'categorical pairs', zegt Tilly. De voorbeelden van dergelijke 'gepaarde categorieën' liggen voor de hand: vrouwen/mannen, blanken/zwarten, ouderen/jongeren, welfare/work, gelovigen/ongelovigen, staatsburger/vreemdeling, autochtoon/allochtoon, arbeiders/bedienden, gehuwd/samenwonend, gekwalificeerd/ongekwalificeerd, werkgever/werknemer, zorgverstrekker/patient, en ga zo maar door. Het zijn dergelijke maatschappelijk geconstrueerde categorieën die in deze visie aan de oorsprong liggen van 'categorical inequality'.

Hoewel Charles Tilly met erg veel voorbeelden werkt om de bruikbaarheid van de ontwikkelde concepten aan te tonen, schrijft hij dus in eerste instantie een theoretisch, zelfs methodologisch werk. Zijn belangrijkste objectief is de ontwikkeling van een (nieuw) denkkader, niet een analyse van de duurzame ongelijkheid in een of ander domein van het maatschappelijke leven. *Durable Inequality* leest men best als het verslag van een aangehouden zoektocht naar een conceptueel instrumentarium dat toelaat om deze invalshoek volwaardig te ontwikkelen. Hoe krijgt men meer greep op de manier waarop dergelijke maatschappelijk gedefinieerde categorieën ontstaan, ontwikkelen en verdwijnen? Hoe krijgt men beter zicht op de effecten die dergelijke categorieën voortbrengen? Welke mechanismen spelen hierbij een belangrijke rol? Het boek illustreert bijvoorbeeld hoe 'categorieën'

door de grens die zij trekken rond een bepaalde groep van personen processen teweeg brengen die men als 'uitbuiting' of 'kansen hamsteren' – mijn vertaling voor 'opportunity hoarding' – kan omschrijven. Anders gezegd: maatschappelijk pertinente categorieën zetten (mogelijk) mechanismen in werking die leiden tot een duurzame ongelijke verdeling van welzijn. Tilly illustreert ook hoe beleidsmakers onvermijdelijk 'categorieën' gebruiken bij het doorvoeren van maatregelen en daardoor ingrijpen op de verdeling van middelen. Soms gebruiken ze hierbij bestaande categorieën, in andere gevallen importeren ze termen uit aanpalende domeinen en soms vinden ze zelfs nieuwe categorieën uit.

Wellicht is dit theoretische karakter de reden waarom *Durable Inequality* zo lang hoger-lager speelde in mijn stapel onuitgelezen boeken. Je leest het niet zo gemakkelijk in één ruk uit, maar tegelijk is het moeilijk om de draad van het (conceptuele) verhaal goed vast te houden als je de lectuur voor een min of meer lange periode moet onderbreken. Wie niet vanaf het begin de moeite neemt om goede notities te maken, riskeert elke keer terug vooraan in het boek te moeten beginnen om het geheugen op te frissen. Niettemin, het is een belangrijk en boeiend boek (en nu ik toch als propagandist optreed, zal ik hier maar meteen ook *Work Under Capitalism* (Boulder: Westview Press, 1998) aanprijzen – een boek dat Charles Tilly samen schreef met zijn zoon, de econoom Chris Tilly, en dat, mocht het mij ooit gegund zijn een vak arbeidssociologie te doceren, op de verplichte lectuurlijst zou staan).

In minstens twee opzichten bevat *Durable Inequality* bovendien een belangrijke boodschap die het eigenlijke onderwerp van het boek te buiten gaat. Eerst en vooral doet het nadenken over de gebruikelijke praktijk om bij empirische analyses vooral (en bij voorkeur) gebruik te maken van zogeheten continue variabelen. Tilly illustreert op overtuigende wijze hoe 'categorieën' resulteren in 'breuklijnen' of 'césures', waarvan de effecten moeilijk gevat worden via empirische analyses die voor dergelijke discontinuïteiten geen oog hebben. Sociologen zullen het met deze boodschap wellicht minder moeilijk hebben dan economen omdat ze sowieso dikwijls moeten worstelen met categoriale variabelen. Niettemin krijgt men dikwijls de indruk

dat ook sociologen betreuren dat ze niet over meer 'echte' continue variabelen beschikken. Hoe valt anders te verklaren dat zij zo naarstig zoeken naar schalen en latente variabelen (zoals bijvoorbeeld sociaal-economische status) die wél aan die vereiste voldoen. De lectuur van *Durable Inequality* suggereert dat de omgekeerde beweging minstens zo zinvol kan zijn. Waar in de variabelen die wij courant gebruiken, ligt (of liggen) ergens de maatschappelijke breuklijn(en) die resulteren uit de pertinente effecten van maatschappelijk gehanteerde categorieën?

Daarnaast brengt Charles Tilly met *Durable Inequality* impliciet ook bijkomend inzicht in de relatie tussen taal en sociale werkelijkheid. Zelf ben ik er in mijn studententijd vrij snel van overtuigd geraakt dat hoe men zaken noemt ook een grote invloed heeft op hoe men zich ten aanzien ervan gedraagt en dat feiten op zich weinig zeggen. Een van de vele passages die mij in die overtuiging sterkte is het fragment waarin een auteur – in mijn herinnering Roland Barthes in *Sade, Fourier, Loyola* – opmerkt dat het beeld van twee naakte personen in een bed tot heel andere reacties leidt afhankelijk van de manier waarop men beide figuren benoemt (broer en zuster; man en vrouw; vader en dochter; volwassene en kind, ...). Van een belangrijke figuur uit de geschiedenis van de sociologie citeert men nog altijd, te pas en te onpas, de uitspraak dat 'als reëel beschouwde situaties, ook reëel zijn in hun consequenties'. Maar dit belette niet dat de vraag hoe 'talig' de (sociale) werkelijkheid wel is voor geanimeerde discussies zorgde onder sociale wetenschappers. Omwille van verwijzingen naar passages, zoals de hierboven geciteerde, kreeg men soms zelfs het als scheldwoord bedoelde 'postmodernist' naar het hoofd geslingerd. [Flard van een gesprek in de koffiekamer van een sociologisch instituut anno 1980: "Oké, zeg jij maar 'deur' tegen een venster; als je er op de tiende verdieping gebruik van maakt zal de realiteit je het verschil wel duidelijk maken." Mogelijke repliek: "Waarom zou ik op de tiende verdieping door een venster stappen tenzij het woord 'deur' mij aanzet om dat te doen."] De lectuur van *Durable Inequality* versterkt mij niet enkel in de overtuiging dat een dergelijke reactie onterecht is. De voorbeelden verwerkt in het boek van Chris Tilly illustreren stuk voor stuk de maatschappelijke invloed die uitgaat van het gebruik van (bepaalde) categorieën bij het benoemen

en oplossen van maatschappelijke problemen. "They do it with words, don't they." Mooie titel voor een programma van beleidsanalyses, niet?

Tijdschriftgesprokkel I

Werknemers die om een of andere reden hun beroepsloopbaan tijdelijk (moeten) onderbreken betalen hiervoor een prijs in de vorm van een verminderd verdienvermogen, eventueel voor de rest van hun carrière en zelfs als ze hun vroegere baan terug opnemen. Deze vaststelling, waarin sommigen een deel van de verklaring vinden voor de beruchte 'gender wage gap' oftewel de loonverschillen tussen mannen en vrouwen, is al zo vaak gerapporteerd dat velen ze als een gemeenplaats beschouwen. Niettemin, als deze vaststelling inderdaad geldt als een wet van Meden en Perzen dan ziet de toekomst er weinig rooskleurig uit voor wie ervoor pleit dat de toekomstige arbeidsmarkt 'transitioneel' moet zijn en moet ze zelfs enige verontrusting teweeg brengen in de geesten van beleidsmakers die zich laten adviseren door de predikheren (of -vrouwen) van de mobiliteit. Als werknemers er in realiteit weinig baat bij hebben en er in vele gevallen zelfs nadeel van ondervinden, kan iemand met voldoende realiteitszin zich dan verwachten aan toenemend en massaal 'transitioneel' gedrag, zelfs als dit maatschappelijk gezien wenselijk zou zijn? Ik weet het wel. Wie de publicaties van Günther Schmid goed leest, beseft dat dé belangrijkste vereiste voor de verdere ontwikkeling van een transitionele arbeidsmarkt wordt gevormd door de uitbouw van arrangementen die de risico's samenhangend met arbeidsmarktmobiliteit temperen – al vrees ik naar aanleiding van wat ik zie en hoor op studiedagen dat het aantal 'goede' lezers onder de gebruikers van het TLM-concept uitermate beperkt blijft. Twee soorten vragen lijken van uitermate groot belang om in deze zaak meer duidelijkheid te brengen. Vragen in verband met de mechanismen die in het geval van loopbaanonderbrekingen aan de basis liggen van een verminderd verdienvermogen. Gaat het om een verlies van vaardigheden? Of om sceptische reacties van de werkgevers? Of om een verminderd zelfvertrouwen? En heeft elke vorm van transitie een negatief effect? Vragen ook in verband met mogelijke gedragsveranderingen die met de ontwikkeling naar een transitionele arbeidsmarkt gepaard kunnen gaan. Gedragen werk-

nemers die verwachten ooit hun loopbaan te (moeten) onderbreken zich anders dan andere werknemers? Verwachten ze bijvoorbeeld een hoger loon bij het begin van hun carrière om de later te verwachten onderbrekingen (en het daarmee gepaard gaande verlies van verdienvermogen) te compenseren? Om dit soort vragen te beantwoorden heeft men onvermijdelijk longitudinale gegevens nodig. In 'Time off at what price? The effects of career interruptions on earnings', in: *Industrial and Labour Relations Review*, vol. 59 (2005) n° 1, pp. 119-140, gebruikt Christy SPIVEY de National Longitudinal Survey of Youth 1979, een survey die voor de periode 1979-2000 erg gedetailleerde loopbaangegevens oplevert voor ruim 6 000 respondenten. Haar analyses bevestigen de conclusie uit eerder onderzoek dat onderbrekingen van de loopbaan een negatief effect hebben op de later verdiende lonen. Maar omwille van de lange waarnemingsperiode kan Spivey ook aantonen dat niet enkel het recente verleden van belang is. Ook interrupties die zich vroeger, ja zelfs bij het begin van de carrière voordeden blijven een invloed uitoefenen op de later verdiende lonen. Opmerkelijk is de bevinding dat vrouwen voor een loopbaanonderbreking kennelijk een kleinere prijs betalen dan mannen.

Naar goede gewoonte bundelt *Labour Economics* ook in de jaargang 2005 (volume 12) een selectie van papers die werden gepresenteerd op het recentste congres van de European Association of Labour Economists. Ik pik er voor u enkele bijdragen uit. In 'The dynamics of repeated temporary jobs' (pp. 429-448) betoogt Stefano GAGLIARDUCCI dat de invloed van tijdelijke contracten op de arbeidsloopbaan slechts in beperkte mate kan gevat worden door analyses die nalaten om tijdelijke contracten te plaatsen binnen de sequentie van contracten die leiden tot een permanente job – "focusing on a series of temporary jobs rather than a single temporary job, is more appropriate". Om deze stelling te staven gebruikt hij gegevens van een Italiaans retrospectief panel, waarbij men individuen die hun loopbaan begonnen met tijdelijke contracten volgde tot ze een contract van onbepaalde duur vonden. De analyse levert drie belangrijke resultaten op: a) de kans om vanuit een tijdelijke naar een permanente job te stappen neemt toe naarmate het tijdelijk contract langer is, maar neemt af bij onderbrekingen van een reeks tijdelijke contracten; b) de invloed van de contractduur is niet 'lineair' –

“good’ matches are converted into permanent contracts as soon as their value is revealed” – en bij verlengde contracten stijgt de kans op overstap naar een permanente job in het begin maar daalt ze op langere termijn; c) werknemers met meer dan één contract van beperkte duur hebben een duidelijk lagere kans om een stabiele job te vinden, in hoofdzaak omwille van de ‘loopbaanonderbrekingen’ tussen de contracten. Deze drie resultaten wijzen erop, aldus Gagliarducci, dat niet tijdelijk werk op zich, maar wel de tussenliggende periodes van werkloosheid tot een verslechtering van de arbeidsmarktpositie leiden. Deze conclusie biedt ruimte voor beleidsinterventie. “It follows that any concern with temporary employment should be addressed not to the nature of the contract itself (the limited duration), but to the level of continuity this kind of contracts provide.” Paul GREGG en Emma TOMINEY, ‘The wage scar from male youth unemployment’ (pp. 487-509) gebruiken de Britse National Child Development Survey om na te gaan of jeugdwerkloosheid een blijvende negatieve invloed uitoefent op de lonen, zelfs tot op latere leeftijd. In het geval van de mannelijke respondenten – voor gegevens over de vrouwelijke respondenten wordt verwezen naar een working paper – becijferen zij dat, alle andere factoren onder controle, een jaar werkloosheid leidt tot een loonverlies van 13 tot 21% op de leeftijd van 42 jaar. Voor respondenten die herhaalde periodes van jeugdwerkloosheid konden vermijden is dit verlies kleiner, maar bedraagt het toch nog altijd 9 tot 11%. In ‘You’ll never walk alone: Childhood influences and male career path clusters’ (p. 511-530) gebruiken Michael ANYANDIKE-DANES en Duncan McVICAR de optimal matching technique om op basis van loopbaangegevens tot 29 jaar een typologie te construeren van paden waarlangs de overgang van school naar werk voor Britse jongeren, geboren in 1970, is verlopen. De bedoeling van het artikel is uitdrukkelijk methodologisch, maar de auteurs verwachten dat het gebruik ervan een beter inzicht kan geven in welke ‘doelgroepen’ al van erg vroeg als het ware voorbestemd zijn voor langdurige werkloosheid of sociale uitsluiting. Shelly LUNDBERG, ‘Men and islands: Dealing with the family in empirical labor economics’ (pp. 591-612), bespreekt waarom inzichten uit de gezinseconomische literatuur van belang zijn voor de (empirische) arbeidseconoom. Haar belangrijkste conclusie is dat de standaardpraktijk van arbeidseconomen in feite achterhaald

is. “To the applied labor economist of the early 1980s, the archetypical decisionmaker was a male agent confronting a set of labor market constraints and choosing his own work hours, job search efforts, or training. He may have been a husband or a father, but these were individual characteristics rather than economic connections – influencing, but exogenous with respect to, his actions as a worker.” Deze aanpak is aantrekkelijk omdat men zo twee mogelijke complicaties uit de weg ruimt. Men hoeft geen rekening te houden met de aanwezigheid van meerdere gezinsleden met verschillende voorkeuren die gezamenlijk de uitkomsten bepalen. Men moet er ook geen rekening mee houden dat de samenstelling van het gezin zelf een gevolg is van keuzes, zoals samenwonen en uitgaven delen, die onvermijdelijk verband houden met conventionele arbeidseconomische kwesties, zoals de keuze van het aantal gewerkte uren. De eerste complicatie heeft in recente jaren erg veel aandacht gekregen en er bestaat nu een uitgebreide literatuur over collectieve keuzes en onderhandeling binnen het gezin. Maar de tweede complicatie – hoe selecteert men zichzelf in bepaalde gezinssituaties? – kreeg tot hiertoe nauwelijks enige systematische aandacht. Niettemin, zo besluit Lundberg na een overzicht van wat we weten over het effect van het ‘gezinsstatuut’ op de arbeidsmarktkomsten van mannen, een essentieel instrument om een beter inzicht te krijgen in deze materie is de erkenning “that current partnership and parenting status are current choices – choices that can change and are expected to change, and that respond to the social, economic, and institutional forces that also condition labor market behavior.” Dit leidt tot drie aanbevelingen. De eerste aanbeveling – “Treat individuals, not households, as economic agents.” – klinkt wellicht een beetje paradoxaal. Lundberg legt veel de nadruk op het belang van de plaats die iemand binnen het huishouden inneemt, maar hieruit volgt niet dat ze pleit voor analyses die zich beperken tot het huishoudelijk niveau. De tweede aanbeveling – “Reconsider ‘treatment’ and ‘control’ groups in policy analysis.” – wijst op mogelijke beleidsconsequenties. Bijvoorbeeld, de meeste arbeidseconomen gaan er wellicht van uit dat een analyse van het arbeidsaanbod (ook van jongeren) rekening moet houden met de verwachting dat werknemers ooit met pensioen zullen gaan. Maar men houdt nauwelijks rekening met de mogelijkheid dat werknemers er zelf rekening mee houden

ooit te zullen scheiden of kinderen te krijgen. De derde aanbeveling – “Investigate the implications of family status for the allocation of time and resources.” – signaleert simpelweg dat er op dit domein nog altijd een erg groot gebrek is aan degelijk empirisch materiaal. “Even basic descriptive information about how income, work hours, and consumption changes as individuals change family status, and how this varies over populations, is in short supply.” Longitudinale studies over tijdsgebruik en consumptie zouden hier meer inzicht kunnen brengen.

Een van de belangrijke stellingen die ten grondslag ligt aan de literatuur over de transitionele arbeidsmarkt is dat interne arbeidsmarkten, die de basis vormden van de Fordistische regulering, meer en meer tot het industriële erfgoed (gaan) behoren en vervangen worden door wat Peter Cappelli ooit omschreef als ‘market-mediated employment relations’. Of dergelijke praktijken zich ooit veralgemeend over alle economische sectoren zullen verspreiden is voornamelijk de vraag en zal wellicht afhangen van de inventiviteit waarmee men aangepaste nieuwe sociale technologieën ontwikkelt om de onzekerheden die met deze nieuwe arbeidsverhoudingen samenhangen te beheersen. In ‘The Network Economy and Models of the Employment Contract’, in: *British Journal of Industrial Relations*, vol. 42 (2004) n° 4, pp. 659-684 bekijkt David MARSDEN waarom de ontwikkeling van de ‘netwerk-economie’ en van ‘project-gebaseerde activiteiten’ de traditionele arbeidsverhoudingen onder druk zet. De traditionele arbeidsverhoudingen omschrijft Marsden als ‘open-ended’ zowel wat betreft de (onbepaalde) duur als de (ontbrekende omschrijving van een specifieke) taakinhoud. Ter verklaring van de quasi-universaliteit ervan voert hij aan dat deze ‘klassieke’ vorm erin slaagde om de psychologische verwachtingen van de werknemers, de door de ondernemers gebruikte incentives en het onderliggende wettelijke kader positief op elkaar te doen inwerken. Deze combinatie laat veel flexibiliteit toe, maar fundamenteel voor de goede werking ervan is de verwachting van een langdurige relatie tussen de werknemer en het bedrijf waarvoor hij of zij werkt. Het is precies dit laatste element dat hinderend kan werken in sectoren waarvan de activiteiten meer en meer gekenmerkt worden door moderne vormen van stukwerk, tijdelijke opdrachten, ontwikkeling van aangepaste mo-

dellen en dergelijke meer. In zijn artikel geeft Marsden aan hoe men in de praktijk voor deze drie onderdelen van de klassieke arbeidsverhouding – psychologisch contract, economisch contract en legaal contract – op zoek is naar nieuwe vormen en nieuwe articulaties. Uit zijn relaas blijkt duidelijk dat men voornamelijk de aangepaste contractuele vormen, die kunnen dienen als een ‘functioneel equivalent’ voor de traditionele arbeidsverhoudingen, niet heeft gevonden en dat er op dit vlak nog veel ontwikkelingswerk aan de winkel is. In ‘Managing employment relationships in flexible labour markets: the case of German repertory theatres’, in: *Human Relations*, vol. 56 (2003) n° 8, pp. 899-929 en ‘Employment Rules in German Theatres: an Application and Evaluation of the Theory of Employment Systems’, in: *British Journal of Industrial Relations*, vol. 42 (2004) n° 4, pp. 685-703 toont Axel HAUNSCHILD aan dat de inspiratie voor de ontwikkeling van deze nieuwe contractvormen wel eens uit een erg onverwachte hoek zou kunnen komen. Hij confronteert de theorie van Marsden met de praktijken van Duitse repertoiretheaters en geeft aan waarom de studie van het beheer van arbeidsverhoudingen in deze sector een belangrijke bijdrage kan leveren tot de analyse van de voorwaarden voor en organisationele gevolgen van contingente arbeid. (Wie deze aanpak wil contrasteren met een analyse van een gelijkaardige sector, maar gebruik makend van de Franse ‘théorie des conventions’ verwijs ik naar: Marie-Laure FORT, *Les conventions de qualité sur les marches des comédiens. Du décryptage au dispositif de compromis*, in: *Economie et Société* (2003) n° 11, pp. 1939-1958.)

Een conceptueel intermezzo

Een van de belangrijkste vragen die de discussie op het domein van de politieke theorie in het laatste kwart van de twintigste eeuw kenmerkte is of men de rechtvaardigheid van een bepaalde situatie best beoordeelt op basis van het (eind)resultaat (ofwel op basis van zogeheten ‘end-state principles of justice’) dan wel op de manier waarop men tot dit eindresultaat komt (ofwel op basis van zogeheten ‘procedural principles of justice’). De beste illustratie van dit onderscheid is wellicht de erg beruchte (en in de vakliteratuur ten overvloede bediscussieerde) Wilt Chamberlain passage uit Nozicks

meer dan twintig jaar oude klassieker, *Anarchy, State, Utopia*. Stel dat men bij de organisatie van een basketbalwedstrijd duidelijk de afspraak af-ficheert dat de beroemde sterspeler van elk verkocht ticket een bepaald percentage krijgt. Omdat iedereen de unieke kans grijpt om deze man te zien spelen, resulteert dit in een erg extreme inkomensongelijkheid. Is deze eindsituatie 'rechtvaardig' (omdat door iedereen aanvaarde en als rechtmatig beschouwde procedures zijn gevolgd) of 'onrechtvaardig' (omdat het eindresultaat gekenmerkt is door extreme ongelijkheid)? Ik versimpel het voorbeeld een beetje en laat de mogelijke tegenwerpen achterwege – wie daarin geïnteresseerd is, consulteert best *Freedom for All* van Philippe Van Parijs – maar het verschil tussen beide principes lijkt me duidelijk. Uiteraard is de discussie tussen de voorstanders van beide principes nog altijd niet écht beslecht. Wél lijkt dit soort discussie nu ook een invloed uit te oefenen op de manier waarop (sommige) economen nadenken over het gebruik dat hun vakgenoten courant maken van begrippen als 'nut' of 'geluk'. Hebben mensen meer nut van of zijn ze gelukkiger met de resultaten van een beslissing als ze zelf mee hebben mogen deelnemen aan de besluitvorming die tot deze beslissing heeft geleid? Vloeit 'nut' of 'geluk' bijgevolg niet alleen voort uit 'wat' men bereikt, maar ook 'hoe' men dit resultaat bereikt? Moeten economen hiermee in hun analyses rekening houden en hun conceptueel arsenaal aanpassen? En hoe kan dit gebeuren?

In enkele recente artikelen pleit de Zwitserse econoom Bruno S. Frey, samen met enkele medewerkers, ervoor om een dergelijke ingreep inderdaad door te voeren. Het concept dat zij hiervoor ontwikkelen noemen ze 'procedureel nut'. In 'Introducing Procedural Utility: Not Only What, But Also How Matters', in: *Journal of Institutional and Theoretical Economics*, vol. 160 (2004), pp. 377-401 ontwikkelen Bruno S. FREY, Matthias BENZ en Alois STUTZER een aanzet tot dit nieuwe conceptuele kader. Ze geven de bouwstenen aan waarop het nieuwe concept steunt. 'Procedureel nut' legt de nadruk op nut als 'wel-zijn' ("wellbeing") en op de niet-instrumentele determinanten ervan. Bovendien incorporeert dit begrip een belangrijke stelling uit de sociale psychologie. Mensen houden rekening met het beeld dat zij van zichzelf hebben, evenals met hoe anderen hen bekijken. Procedures geven hierover belangrijke feedback. Op basis van

deze drie bouwstenen definiëren Frey en zijn co-auteurs 'procedureel nut' – "the well-being people gain from living and acting under institutionalized processes as they contribute to a positive sense of self, addressing innate needs of autonomy, relatedness and competence" – om vervolgens aan te geven welke problemen opduiken als men het traditionele economische denkkader met dit nieuwe concept confronteert en, ten slotte, een overzicht te brengen van empirisch onderzoek dat het belang van 'procedureel nut' lijkt te staven. Twee recentere artikelen werken een aantal van de elementen van dit nieuwe conceptuele kader verder uit. Bruno S. FREY en Alois STUTZER, 'Happiness Research: State and Prospects', in *Review of Social Economy*, vol. 62 (2005) n° 2, pp. 207-228, doet dit op een eerder impliciete manier. Het brengt een globaal overzicht van het economisch onderzoek over 'geluk', maar de auteurs benadrukken vooral de richting waarin zij dit domein willen zien ontwikkelen: meer nadruk op testen van alternatieve theorieën over individueel gedrag, nader analyseren in welke richting causaliteit loopt en meten van nut in de context van kosten-baten analyses. In 'Beyond outcomes: measuring procedural utility', in: *Oxford Economic Papers*, vol. 57 (2005) pp. 90-111 leggen Bruno S. FREY en Alois STUTZER de nadruk op meetproblemen, maar illustreren ze vooral de bruikbaarheid van het concept 'procedureel nut' voor empirisch onderzoek. De hypothese die ze testen luidt als volgt: "The utility derived from the right to participate in the political process (measured by the extent of direct democratic rights across regions) supports the subjective well-being of the citizens." Omdat Zwitserland gekenmerkt is door een grote mate van regionale variatie in politieke participatierechten laten Zwitserse gegevens toe om deze hypothese te toetsen. Bovendien maken de gebruikte data het mogelijk om meer specifiek te kijken naar het verschil in 'geluk' tussen Zwitserse staatsburgers met en buitenlanders zonder rechten op politieke participatie. In hun besluit benadrukken de auteurs dat de resultaten van hun econometrische analyses consistent zijn met wat men op basis van de notie 'procedureel nut' verwacht. "Citizens, as well as foreigners, living in jurisdictions with more developed participation rights, enjoy higher levels of subjective well-being. The positive effect on reported satisfaction with life is, however, smaller for foreigners, reflecting their exclusion from procedural utility. It is thus empiri-

cally feasible to distinguish between outcome and process utility. The positive effect of participation rights is three times as large for the citizens as it is for the foreigners, i.e. a major part of the welfare gain from the favourable political process is due to procedural utility. Moreover, if the full range of participation rights is considered, procedural utility accounts for larger differences in subjective well-being than the full range of individual income.” Kortom, stellen Frey en Stutzer, deze resultaten bevestigen dat verder gaan dan resultaten of uitkomsten helpt om beter te begrijpen waaraan individuen waarde hechten.

Tijdschriftgesprek II

Een belangrijke voorspelling, afgeleid uit de theorie van het menselijk kapitaal, is dat mensen minder in onderwijs zullen investeren als de lonen van lagergeschoolden toenemen vergeleken met deze van hogergeschoolden. Inderdaad, in dergelijk geval daalt immers ook de opbrengst van additionele jaren scholing. Maar valt dit effect ook in de realiteit waar te nemen en, vooral, via welke mechanismen is het werkzaam? Maken jongeren hun hogere opleiding niet af en gaan ze vroeger van school? Of beginnen ze simpelweg niet meer aan hogere opleidingen en kiezen ze vanaf de aanvang voor een lagere opleiding? Heeft bovendien elke wijziging in relatieve lonen dit effect, ook als deze wijziging zich erg geleidelijk doorzet of als ze slechts van erg voorbijgaande aard is? In ‘Tight Labor Markets and the Demand for Education: Evidence from the Coal Boom and Bust’, in: *Industrial and Labor Relations Review*, vol. 59 (2005) n° 1, pp. 3-19 argumenteren Dan A. BLACK, Terra G. MCKINISH en Seth G. SANDERS dat het OPEC olie-embargo in de jaren 1970 een situatie creëerde die op unieke wijze toelaat om deze vragen empirisch te testen. Dit olie-embargo leidde tot een sterke toename in de vraag naar steenkool en afgeleid daarvan tot een zodanig verhoogde vraag naar arbeid dat hieruit een duidelijke toename van de lonen van de lager geschoolde mijnwerkers resulteerde in staten als Pennsylvania en Kentucky. De vraag die de auteurs zich stellen is: heeft dit in deze streken ook een merkbare invloed gehad op de participatie in ‘high schools’, in het aantal inschrijvingen of in het aantal ‘drop-outs’. Omdat de steenkoolproductie niet homogeen over deze staten was ver-

deeld, is het mogelijk om districten met (aanzienlijke) steenkoolproductie, waar de lonen van lageropgeleiden relatief sterk toenamen, op dit punt te vergelijken met districten zonder (noemenswaardige) steenkoolproductie, waar de relatieve lonen stabiel bleven. De empirische analyses bevestigen wat de theorie voorspelt. Ze schatten dat een (blijvende) 10% stijging van de lonen van lager geschoolde arbeiders leidt tot een daling met 5-7% van het aandeel ‘high school’ inschrijvingen. In hun conclusie benadrukken de auteurs dat hun gegevens tevens de hypothese ondersteunen dat enkel blijvende veranderingen van de relatieve lonen van lager geschoolde arbeiders dit effect hebben. Maar juist daarom hangt er aan deze conclusie een belangrijke beleidsconsequentie vast. Van maatregelen die op lange termijn de relatieve lonen van lager geschoolde arbeiders positief beïnvloeden, zoals loonsubsidies, grote overheidswerken of wijzigingen in de minimumlonen, kan een negatief effect uitgaan op de onderwijsparticipatie en de investering in menselijk kapitaal.

In de loop van de recente decennia hebben de meeste geïndustrialiseerde landen een geweldige stijging gekend van de onderwijsparticipatie. Hoewel hiermee globaal genomen een sterke toename van het gemiddelde onderwijsniveau gepaard ging, blijft er ook op dit terrein nog een groot probleem van ongelijkheid van kansen. De empirische vraag die in dit verband steeds opnieuw opduikt is wat het bereikte onderwijsniveau best verklaart: familiale achtergrond of ‘aanleg’? Modernistische of meritocratische theorieën doen ons verwachten dat de eerste factor over de tijd aan kracht heeft verloren en de tweede aan belang heeft gewonnen. Maar is dat ook zo? In ‘The Declining Relative Importance of Ability in Predicting Educational Attainment’, in: *The Journal of Human Resources*, vol. 40 (2005) n° 2, pp. 335-353, gebruiken Fernando GALINDO-RUEDA en Anna VIGNOLES gegevens uit twee panel studies – de ene bestrijkt de periode 1960-1970, de andere de periode 1970-1980 – om deze kwestie nader te bekijken. De resultaten van hun analyses blijken de hierboven gesuggereerde verwachting niet te bevestigen. “A person’s early measured cognitive ability became a poorer predictor of their educational achievement, while family background (as measured by parental income at least) became somewhat more important.” Op het eerste gezicht lijkt dit een stap achteruit, zeker om-

wille van het toenemende belang van familiale achtergrond. Maar voor een gedeelte ligt de verklaring voor deze vaststelling in het feit dat de resultaten van de minst bekwame studenten in deze periode duidelijk zijn gestegen. "In other words, early cognitive ability is a poorer predictor of educational outcomes partly because the qualification levels of the least able have risen so much."

Discussies over de invloed van de sociale zekerheid, in het bijzonder van werkloosheidsuitkeringen, op de arbeidsmarkt viseren nagenoeg uitsluitend de verwachte negatieve effecten op het arbeidsaanbod. Wat veel minder tot de verbeelding van beleids mensen (en van onderzoekers) blijkt te spreken, is de mogelijkheid dat een recht op werkloosheidsuitkeringen positief inwerkt op de werking van de arbeidsmarkt. Het is nochtans niet onwaarschijnlijk dat werknemers de kans geven om langer te zoeken ertoe leidt dat de jobs die ze vinden beter aan hun kennis, vaardigheden en voorkeuren zijn aangepast. Op basis van gegevens uit de Amerikaanse National Longitudinal Survey of Youth stelt Mario CENTENO, 'The Match Quality Gains from Unemployment Insurance', in: *The Journal of Human Resources*, vol. 39 (2004) n° 3, pp. 839-863, dat men het bestaan van een dergelijk effect inderdaad ook kan vaststellen. Genereuzere werkloosheidsuitkeringssystemen leiden tot meer stabiele jobs. Dit effect – dat werknemers gedurende langere periodes dezelfde baan bezetten – lijkt zelfs iets meer geprononceerd in periodes van laagconjunctuur. Markus GANGL, Institutions and the Structure of Labour Market Matching in the United States and Germany, in: *European Sociological Review*, vol. 20 (2004) n° 3, pp. 171-187, komt op basis van comparatief onderzoek tot een analoge vaststelling. Landen met een 'beter' sociale zekerheidssysteem brengen kennelijk meer stabiele carrières voort.

De effecten van het zogeheten actief arbeidsmarktbeleid evalueren blijft om tal van redenen een precieze aangelegenheid. Hoewel onderzoekers naarstig werken aan de ontwikkeling van ingenieuze technieken die als surrogaat kunnen dienen, lijkt het soms alsof enkel degelijk georganiseerde experimentele situaties hier enig soelaas kunnen bieden. In de Verenigde Staten maakt men al een hele tijd gebruik van een dergelijke aanpak. Zodanig zelfs dat men in staat is om voor bepaalde soorten

maatregelen over te gaan tot meta-analyses, dit wil zeggen analyses gebaseerd op de resultaten van een hele reeks van onderzoeken over een bepaald fenomeen of domein. David GREENBERG, Karl ASHWORTH, Andreas CEBULLA, Robert WALKER, 'When Welfare-to-Work Programs Seem to Work Well: Explaining Why Riverside and Portland Shine so Brightly', in: *Industrial and Labor Relations Review*, vol. 59 (2005) n° 1, pp. 34-50, maken gebruik van dergelijke aanpak om na te gaan wat kan verklaren waarom twee specifieke 'welfare-to-work'-programma's blijken een aantal evaluatiestudies merkelijk betere resultaten – betere lonen voor wie het programma doorliep en lagere percentages van deelnemers die achteraf op het uitkeringssysteem terugvielen – halen dan hun soortgenoten. Op basis van de informatie uit 24 studies bekijken ze de twee hypothesen die men, naast de mogelijkheid dat er zich problemen voordoen met de steekproeven van de experimentele en de controlegroep, in de literatuur naar voor brengt om dit succes te verklaren. De eerste verklaring is dat het design van het programma superieur is en legt dus de nadruk op factoren waarover het beleid controle kon (en kan) uitoefenen. De tweede verklaring is dat de karakteristieken van het cliënteel waarmee of de socio-economische omstandigheden waarin het programma werkte exceptioneel gunstig waren en legt dus de nadruk op factoren buiten het bereik van het beleid. De kwestie is uiteraard belangrijk want ze heeft duidelijke invloed op de conclusies die men kan trekken met betrekking tot de eventuele overdraagbaarheid van het gebruikte design. Wat levert de meta-analyse op aan inzichten? In eerste instantie blijkt dat het succes van beide ervaringen inderdaad ten dele te maken heeft met bepaalde karakteristieken van het design. Niettemin, zeker voor het effect op de lonen geldt dat de omgevingsfactoren wellicht van groter belang waren. Aansporen tot een meer intensief en begeleid zoekgedrag en gebruik maken van sancties lijken dus belangrijke elementen van die programma's die deelnemers uitzicht kunnen geven op hogere lonen en hun afhankelijkheid van het uitkeringssysteem mogelijk doen afnemen. Maar men moet deze conclusie duidelijk nuanceren. "... the evidence suggests that program administrators have considerably more control over the ability of welfare-to-work programs to push families off the welfare rolls than they do over using these programs to increase the earnings of program partici-

pants, where contextual factors appear to play a much more important role. Viewed from a different perspective, the results suggest that substantial reductions in welfare rolls, such as those occurred in the 1990s, do not necessarily imply that those previously receiving welfare are better off. There is not necessarily a corresponding increase in earnings.” De auteurs geven ook nog twee belangrijke methodologische waarschuwingen mee. Vergelijken van resultaten van twee evaluatiestudies blijft precair, zeggen ze, zelfs als beide voortkomen uit een experimenteel opzet met toevallige steekproeven van deelnemers en controlegroep. Bovendien moet men naast de karakteristieken van het programma-design ook oog hebben voor de manier waarop het programma werd geïmplementeerd en wordt geadministreerd. Gegevens, laat staan maatstaven, voor deze laatste factoren zijn meestal veel moeilijker te verkrijgen; zelfs al kunnen ze de resultaten zeer sterk beïnvloeden.

En als afsluiter een overpeinzing over evidenties

‘Evidence-based policy-making.’ Pleidooien voor een dergelijke aanpak moeten onvermijdelijk als muziek in de oren klinken van lieden die, net als ik, voor hun dagelijks brood afhankelijk zijn van programma’s voor beleidsgericht of beleidsvoorbereidend onderzoek, waarop zittende academici kunnen intekenen en ‘ons’ eventueel aanwerven voor de uitvoering. Als de drang naar ‘evidence-based policy-making’ zich sterker doorzet, mag men verwachten dat de vraag naar ‘evidence’ zal toenemen en bijgevolg groeit de werkgelegenheid in de sector die ‘ons’ aanbelangt. Niet twijfelen dus, hoor ik mijn lotgenoten al zeggen: ‘Let the beast go!’ En toch. Wat mij ietwat verontrust, is dat ik niet goed zie wat ‘evidence-based’ in deze context juist betekent en dus ook niet welke de pragmatische effecten ervan zijn. Neem nu de suggestie, gewekt door recente gebruikers van de term, dat zij – (sommige van) de huidige beleidsmakers – zich in dit opzicht onderscheiden van hun voorgangers. Klopt dat? Als ‘evidence’ betekent wat het woordenboek (voor alle duidelijkheid: Collins Cobuild, niet de prestigieuze Oxford English Dictionary) mij voorhoudt – “1. anything that you see, experience, read, or are told that causes you to believe that something is true or has really happened; (...) 2. the

information, which is used in a court of law to try to prove something and which is obtained from documents, objects, or witnesses; ...” – dan is twijfel meer dan gerechtvaardigd. Want dat beleidsmakers vroeger geen rekening zouden gehouden hebben met wat ze rondom zich zagen, hoorden en voor waar aannamen, da’s natuurlijk moeilijk te geloven. Maar wat betekent de term dan wél en welke rol speelt hij in het discours? Klik ‘evidence-based policy-making’ misschien beter met de no-nonsense aanpak, die men vandaag predikt? Zoiets in de stijl van: weg met al dat theoretisch en ideologisch gezwets, laat de feiten nu eindelijk eens een keer zelf spreken. Als dit inderdaad de onderliggende toon zou zijn dan is dat uitermate spijtig, want de erdoor voortgebrachte melodie berust op een ernstige misvatting. Feiten spreken niet. Ze genereren intendeel een grote behoefte aan uitleg – over hoe ze tot stand zijn gekomen (zodat ze eventueel als bewijzen kunnen gelden) en ook over waarom ze de argumenten voor bepaalde beleidsingrepen ondersteunen (of tegenspreken).

Wat brengt mij tot dit soort overpeinzingen? Twee publicaties: een nummer van de *Annals of the American Academy for Political and Social Sciences*, volledig gewijd aan ‘The Use and Usefulness of the Social Sciences: Achievements, Disappointments, and Promises’ en een van *Social Research* over ‘Errors: Consequences of Big Mistakes in the Natural and Social Sciences’. Beide publicaties vormen in hun geheel interessante lectuur, maar in deze context kan ik u omwille van hun louterende werking vooral de beide artikels over de economische wetenschap aanbevelen. De auteurs zijn niet de eersten de besten. Barbara R. BERGMANN, ‘The Current State of Economics: Needs Lots of Work’, in: *Annals of the American Academy for Political and Social Sciences*, vol. 600 (2005) pp. 52-67, is een van de belangrijkste vrouwelijke economen met een lange staat van dienst (en op het vlak van arbeidsmarkt- of uitkeringenbeleid een vrij fervent voorstander van het Zweedse model). William J. BAUMOL, ‘Errors in Economics and Their Consequences’, in: *Social Research*, vol. 72 (2005) n° 1, pp. 169-194, is vooral bekend omwille van zijn ‘unbalanced growth theory’; maar heeft op zoveel terreinen een belangrijke bijdrage geleverd dat men zich terecht kan afvragen om god weet welke reden hij (ten onrechte) de Nobelprijs is misgelopen. Twee kleppers dus, die bovendien beiden uitgaan

van de stelling dat het bedrijven van de economische wetenschap geen puur academische kwestie is maar wel degelijk belangrijke maatschappelijke consequenties heeft en die ondanks hun kritische kijk toch in hun eigen wetenschappelijke praktijk voldoende 'mainstream' blijven om hun mening niet zonder meer als 'kettlers' opzij te zien schuiven.

Voor Bergmann is het potentiële effect op de bevolking van de economische wetenschap wellicht zelfs groter dan van de geneeskunde. "A sick economy can result in millions of people out of work, with painful material and psychological consequences to the job losers and their families. At such times, there are increases in rates of family break-up, crime, illness, suicide, and domestic violence. Unhelpful or downright bad advice from economists who have the government's ear can make the problem worse, or allow it to continue unnecessarily, or may have caused it in the first place." In haar bijdrage concentreert ze zich vooral op een belangrijke methodologische karakteristiek van de economische wetenschap. "Most members of the economics profession study and create economic theory that is neither inspired nor validated by observation. There is little direct engagement by economists with people, business, banks, markets: little inquiry as to who does what and why: little observing at firsthand of any actual economic functioning." Uiteraard bestaan er uitzonderingen, zegt Bergmann, maar waarom wijdt het gros van de economen zich nauwelijks aan directe observatie of aan gegevensverzameling – activiteiten die in de ontwikkeling van de meeste andere wetenschappen een uiterst belangrijke rol spelen. Samen met het gebrek aan rigoureuze band tussen macro- en micro-economie ligt hier voor Barbara Bergmann de oorzaak van het dikwijls gesignaleerde gebrek aan eenstemmigheid onder economen als het gaat over vitale kwesties als werkloosheid, begrotings tekorten, belastingen, inflatie, internationale handel en dergelijke meer. Het vormt volgens haar ook de basis voor de vaststelling dat beleidsadviezen uiteindelijk meestal in hoofdzaak bepaald worden door de politieke ideologie van de econoom in kwestie. "In economics ... evidence that has so far been collected on most of the important issues is scarce, indirect, difficult to interpret, and not well suited to provide answers that would settle the controversies. (...) As a result, evidence is seldom

decisive in winning adherents to a particular view of any economic issue." Als remedie ziet Bergmann vooral heil in een andere methodologische aanpak. Stop ermee om na te denken over "how the economy might operate", maar begin integendeel echt te onderzoeken hoe ze feitelijk werkt, zegt ze. Maar ze signaleert tegelijk ook een groot obstakel om deze ommekeer teweeg te brengen: jonge wetenschappers die haar aanbevelingen zouden volgen, riskeren hun carrière. Ter illustratie vertelt ze een merkwaardige anekdote: "A few years ago I had the occasion to ask Truman Bewley [een econoom die ooit honderden bedrijfsleiders interviewde over waarom ze in tijden van grotere werkloosheid hun lonen niet verlagen en zo aantoonde dat de opgegeven redenen niet in overeenstemming zijn met het gros van de belangrijke theoretische verklaringen voor aanhoudende werkloosheid, n.v.d.r.] whether he was training students at Yale to carry on research like he did on wages. His answer, I am sorry to report, was, 'No, that would ruin their careers.'"

Vele elementen uit de tekst van Bergmann vinden een echo in het artikel van Baumol. Ook hij signaleert het gebrek aan eenstemmigheid onder economen en begint zijn artikel zelfs met het volgende grapje: "If all economists were laid end to end, they would not reach a conclusion." Net als Bergmann legt ook hij de oorzaak van deze meningsverschillen vooral bij het belang dat politieke overtuigingen spelen bij het formuleren van beleidsadviezen. Uiteraard zijn economen niet alleen verantwoordelijk voor deze situatie, zegt Baumol, want de discipline zelf is bijzonder kwetsbaar voor vanuit de buitenwereld geïmporteerde (foute) ideeën. "Unfortunately, unlike fields such as physics, economics is a subject on which even the most ill-informed of individuals are apt to feel themselves qualified to make authoritative pronouncements. After all, everyone participates in the economy in one way or another. (...) Politicians, too, frequently just assume that they understand the workings of complex but common economic phenomena, and have been content to proceed to their conclusions with little evidence or analysis."

Zolang de prijs voor 'economische misvattingen' door een enkel individu wordt betaald – zoals in het geval van iemand die betaalt voor beleggingsadvies, waarvan men weet dat het gebaseerd is op

gegevens die aantonen dat men hoe dan ook met een (per definitie: onvoorspelbare) 'random walk' te doen heeft – geen probleem, zegt Baumol. Maar veelal betaalt de hele maatschappij mee. Ter illustratie van deze laatste mogelijkheid bespreekt hij in dit artikel enkele stellingen, die het beleidsdiscours in alle geïndustrialiseerde landen (en dus ook in België) vandaag als algemeen aanvaard opgang maken: dat tekorten op het overheidsbudget een last leggen op onze kleinkinderen, dat stijgende kosten van gezondheidszorg en onderwijs deze vitale sectoren onbetaalbaar maken zodat een besparingsbeleid onvermijdelijk is, dat prijsstijgingen nooit het algemeen belang dienen en dat 'outsourcing' en internationale arbeidsdeling altijd en steeds leiden tot win-win-situaties voor de betrokken landen. Ik neem aan dat menig lezer – en a fortiori vele van onze huidige beleidsmakers – op dit punt de wenkbrauwen zal fronsen en graag wat meer toelichting wenst. Wat betreft de stelling over de effecten van internationalisering en globalisering verwijs ik enkel naar het artikel, dat een technische appendix bevat waarin deze stelling modelmatig wordt onderbouwd. Ook de stelling over de relatie tussen prijsstijgingen en algemeen belang laat ik terzijde. Maar de twee andere stellingen zijn vandaag zo belangrijk in het beleidsdiscours dat ze best wel wat uitvoeriger mogen worden belicht.

Over de stelling dat de (erg sterk) stijgende kosten voor onderwijs en gezondheid er onvermijdelijk toe nopen om op dit vlak drastische besparingen door te voeren, kan ik relatief kort zijn. Wat men meestal niet goed genoeg doorziet, zegt Baumol, is dat de oorzaak van de kostenstijging in sectoren met een sterk accent op persoonlijke dienstverlening ligt in de 'handicraft attributes' van deze activiteiten, die niet toelaten om zonder kwaliteitsverlies grote productiviteitswinsten te realiseren. Daarom ziet men ook niet waarom de oorzaak van het probleem tegelijk ook de oplossing creëert – "the very forces that create the cost disease make these services *ever more affordable* to society." Inderdaad, stijgende productiviteit betekent immers dat een maatschappij zich met dezelfde globale arbeidsinspanning kan permitteren om meer te consumeren van elk product, zelfs als de stijging van de productiviteit slechts in één sector voorkomt. "What society must do is use part of the cost savings from the industries (like manufacturing or telecommunications) in which productivity is growing at a rapid

rate to pay for the personal services (like health care and education) in which productivity is growing at a relatively slower rate." Kortom, zegt Baumol, wat besparingen in vitale sectoren, zoals onderwijs en gezondheidszorg, zo zorgwekkend maakt, is dat ze op een foute redenering berusten – "because... their unaffordability is a *fiscal illusion*, and retrenchment of these arguably vital activities is an unnecessary if understandable response to this illusion."

Maar de stelling waarmee Baumol wellicht het meest ongeloof en onbegrip oproept, is deze die erg sterk ingaat tegen de courante houding van de meeste beleidsmakers ten aanzien van de overheidsbegroting. Sluitend moet die zijn of, liever nog, een overschot genererend, zeggen ze. België klopt tegenwoordig in dit opzicht ruim de meeste van onze buurlanden, hoor ik onze nieuwe Minister van Begroting nog recent met enige trots aankondigen. (Als ik goed geluisterd heb dan voegde ze daaraan toe dat een sluitende begroting vooral ook belangrijk is omdat geld vandaag meer waard is dan in de toekomst. Een dergelijke uitspraak gaat natuurlijk voorbij aan iets wat verband houdt met de net besproken kwestie. Voor een zelfde bedrag koop ik mij vandaag vééééél meer computer dan tien jaar terug, zelfs als dat bedrag een kleiner deel van mijn totaal inkomen uitmaakt). Kortom, volgens de dominante visie is 'deficit spending' uit den boze, zelfs in tijden van recessie.

Natuurlijk, zegt Baumol, ook onder economen is men het hierover veel minder eens dan vroeger en niemand zal nog de stelling verdedigen dat overheidsuitgaven, die leiden tot tekorten op de begroting, overal en altijd zinvol zijn. Maar de overtuiging dat overheidstekorten leiden tot een bankroet van de natie rust in vele gevallen op een erg simpele redenering, die ten prooi is aan wat men in de literatuur aanduidt met de term 'fallacy of composition'. Dat iemand, die vandaag in financiële moeilijkheden verkeert omdat hij de tering niet naar de nering zet, het uitgavenpatroon moet bijstellen om niet in een nog groter debacle te verzeilen, is evident. Maar men mag deze redenering niet zonder meer toepassen op het geval van een overheid geplaagd door dalende inkomsten en stijgende uitgaven omwille van een recessie. Dat, zegt Baumol, is een analogie te ver. Denken dat wat geldt voor elk individu apart, ook geldt voor de groep van indivi-

duen, is fout. Integendeel, voor een overheid is de situatie meestal omgekeerd. Als de overheid meer uitgeeft zonder dat ze meer belastingen heft om deze uitgaven te bekostigen, verbetert de economische situatie van de mensen. "This act of magic occurs because the very deficit spending must put purchasing power into the hands of the public, which in turn will serve to raise demand for goods and services. And in a depressed economy, anything that serves to offset lagging demand must be helpful, because it will expand sales, elicit enhanced production, and provide additional jobs. So deficit spending by government is a stimulus of economic activity and a source of added income for the society as a whole. This stimulus effect also helps to cut the government's budget shortfall by automatically adding to total tax revenues as private incomes rise, and by cutting needed government expenditures, such as outlays for support of the unemployed." Wat tegenstanders van 'deficit spending' nog meer vastberaden maakt en hun stelling nog sterker lijkt te maken, is de aanverwante misvatting dat overheidstekorten een last leggen op onze kleinkinderen. Ontkennen dat er zich situaties kunnen voordoen waarin dit inderdaad het geval is (bijvoorbeeld omwille van de ontwikkeling van de rentelasten op de overheidsschuld), zou oliedom zijn. Maar weer geldt, aldus Baumol, dat de meeste mensen van deze idee overtuigd zijn zonder te beseffen dat ze alweer (en alweer ten onrechte) ten prooi zijn aan de 'fallacy of composition'. Iemand die een gedeelte van zijn vermogen tijdens zijn leven verkwaanselt, laat uiteraard minder na aan zijn erfgenamen. Maar voor een hele natie liggen de zaken alweer anders. Stel dat een overheid beslist om de lopende uitgaven voor militair materiaal op te drijven en deze bijkomende uitgaven financiert met nieuw uitgeschreven overheidsobligaties. Alle middelen (grondstoffen, machines en arbeid) die men voor de productie hiervoor inzet (bijvoorbeeld voor het maken van tanks) zijn niet meer beschikbaar voor burgerlijk gebruik (bijvoorbeeld voor het produceren van auto's). Deze last drukt in eerste instantie op de huidige generatie(s), niet op de toekomstige generatie(s). Creëert dit dan geen financieel probleem in de toekomst als de overheid de gemaakte schuld moet delgen? Wie zal dat betalen? De toekomstige generatie(s) toch? Welnee, zegt Baumol. "Suppose for concreteness, that the government bonds that financed the debt are scheduled for redemption 20 years after

the deficit spending occurred, and that at that date the government raises taxes by an amount just sufficient to cover the X-dollar debt. Then that is surely a burden for those who must pay the X dollars in taxes, but it is accompanied by a rise of exactly X dollars in the cash that becomes available to the bondholders. If the bonds are not held by foreigners, what will happen at the date of repayment is that the money that financed the purchases will simply have been transferred from one group of citizens to another." Zelfs dit laatste hoeft niet noodzakelijk veel herverdeling mee te brengen. Hoe breder het bezit van overheidsobligaties verspreid is over de bevolking des te minder zal er sprake zijn van een transfer van de ene groep naar de andere. Natuurlijk, zegt Baumol, de simpele Keynesiaanse redenering die achter deze kritiek op het gewoontedenken schuilt, moet op een aantal punten bijgesteld worden. Bijvoorbeeld omdat de effecten van een stimulerend beleid in een globaliserende economie gemakkelijker dan ten tijde van Keynes naar het buitenland lekken. Maar de grond van de redenering blijft gezond – zelfs al lijken ook meer en meer hedendaagse economen net als hun voorgangers uit het eerste kwart van de twintigste eeuw nog weinig oog te hebben voor de 'fallacy of composition'.

In de conclusie van zijn artikel benadrukt Baumol nogmaals dat foute economische analyses en conclusies kunnen leiden tot een beleid dat het algemeen belang ernstig schaadt. Economen moet in dit opzicht hun verantwoordelijkheid nemen, zegt Baumol. Bij het opstellen van beleidsaanbevelingen, stellen wij te gemakkelijk vertrouwen in de simpele modellen, die we omwille van analytische redenen volledig terecht gebruiken. "The recommendation to ourselves that seems appropriate here is advocacy of somewhat enhanced modesty when we do offer advice, and more ready willingness to remind our listeners that, though we are offering the best advice we are in a position to provide, they must recognize that the recommended course may yet prove dangerous to the public health." Misschien wijst deze laatste opmerking op een specifieke dimensie in het debat dat men over de zin en onzin van 'evidence-based policy-making' zou kunnen voeren. Een van de cruciale begrippen in de hierboven geciteerde definitie van 'evidence' is "anything... that causes you to believe that something is true or has really happened".

Wetenschappelijke uitspraken nemen in dit geheel een aparte plaats in. Maar men vergeet al te vaak dat het statuut van wetenschappelijke uitspraken – de waarheid en niets dan de waarheid? – verbonden is met de specifieke regels die de kwaliteit van die uitspraken bewaken. Gebruik maken van wetenschappelijke resultaten in een ander (prescriptief of performatief) taalspel is daarom niet onproblematisch. De artikels van Bergmann en Baumol illustreren dit ten overvloed. Niettemin, als

het gebruik van de term ‘evidence-based’ ertoe leidt dat de verantwoordelijkheid voor beslissingen duidelijk bij de beleidsmakers zelf ligt en niet bij ‘wetenschappers’ of ‘wetenschappelijke resultaten’ dan is dat wat mij betreft een winst voor het democratische gehalte van de besluitvorming.

Walter Van Trier